DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
DUMLUPINAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
E-ISSN: 2587-005X http://dergipark.gov.tr/dpusbe
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 71, 189-197; 2022
DOI : 10.51290/dpusbe.1001478

Araştırma Makalesi / Research Article

KIRIM SAVAŞI SIRASINDA OSMANLI DEVLETİNDE HASTANE ÇALIŞMALARI: İNGİLİZ KONSOLUSLUK RAPORLARINA GÖRE İNGİLİZ SAĞLIK HİZMETLERİ (1854-1856)

Fuat İNCE[1]*
Oğuz KALAFAT[2]

Öz
Kırım Savaşı'nda hastane gemileriyle aktif rol oynayan İngiliz yönetimi, savaş sırasında Ruslara karşı Osmanlı Devleti'ni desteklemek için İstanbul, İzmir ve Çanakkale şehirlerinde askerî hastaneler açmıştır. Savaşın kazanılmasında etkin rolü olan İngilizler önemli sağlık hizmetlerinin yanında ülkedeki hastanelerde değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda 1854-1855 yıllarında İngilizler Kırım Savaşı esnasında Osmanlı topraklarında yaptıkları sağlık hizmetlerinin her türlü evrakını kaydetmişlerdir. Bu çerçevede kaydedilen tüm kayıtların transkripti yapılmıştır. Kırım Savaşı esnasında Sağlık sistemini yenileyen İngilizler; yönetimleri altındaki hastanelerde öncelikle düzen sağlamış, hijyen getirmiş, salgın ve ölümlü asker sayılarını düşük rakamlara çekmiş, 40 kişilik hemşire ekibi getirterek hizmetlerin hızını ve kalitesini artırmıştır. Yine İngilizler hastanelerin kapasitelerini artırmış ve hastane olarak inşa edilmeyen binaları sağlık hizmetlerine uygun hâle getirmiştir. Farklı amaçlarla hizmet eden gemileri hastane gemilerine dönüştürmüş ve eksik doktor ihtiyacını gidermiştir. Savaş devam ederken İngiltere'den gelen sağlık heyetleri tarafından yapılan denetimlerle hızlı ve kaliteli sağlık hizmeti sunmuşlardır. Bu çalışmanın amacı Kırım Savaşı'nda İngilizlerin Osmanlı topraklarında sunduğu sağlık hizmetlerini ve hastanelerde yaşanan dönüşümleri ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında İngiliz Dışişleri Bakanlığı "English War Department (31 July 1856) [İngiliz Savaş Departmanı]" tarafından tutulan "Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna [Üsküdar, Kuleli, Çanakkale ve İzmir Hastanelerinin Resmi Raporları]" adlı orijinal arşiv belgelerinden elde edilen raporlar, telgraflar ve tutanaklardan çıkan bilgiler bütünsel olarak sunulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Kırım Savaşı, Sağlık Hizmetleri, İngiliz Konsolos Raporları.

HOSPITAL STUDIES IN THE OTTOMAN STATE DURING THE CRIMEAN WAR: BRITISH HEALTH SERVICES ACCORDING TO BRITISH CONSUL REPORTS (1854-1856)

Abstract
English government, which played an active role with its hospital ships in Crimean War, opened military hospitals in İstanbul, İzmir and Çanakkale to support the Ottoman Empire against the Russians during the war. In addition to important health services, the English having an effective role in terms of winning the war carried through a change and a transformation in the hospitals around the country. In this context, the English recorded all the documents of the health services which they gave in the Ottoman lands during Crimean War in the year of 1854-1855. Within this framework, all the recordings made were transcribed. The English that renovated their health system during Crimean War firstly organized the hospitals under their rule, brought hygiene, lowered the numbers of pandemic and fatal soldiers, increased speed and quality of the services by getting a team of 40 nurses. Also, the English increased the capacities of the hospitals and made the buildings which were not constructed as hospitals suitable for the health services. They transformed the ships which served as different aims into the military ships and met the insufficient doctor needs. While the war was ongoing, they offered fast and qualified health service with the audits made by health committees coming from England. The aim of this study is to present the health services which were offered by the English in the Ottoman lands and the transformation in the hospitals. Within the scope of the study, the information revealed from the reports, the telegraphs and the minutes which were acquired from the original archive documents named "Official Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna" held by British Foreign Ministry "English War Department (31 July 1856) were presented as a whole.
Keywords: Crimean War, Health Services, British Consul Reports.

---

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-2887-7512
***Sorumlu yazar** (Corresponding Author): incefuat@gmail.com
[2] Dr., T.C. Millî Eğitim Bakanlığı - Adana (Pozantı Atatürk Ortaokulu), ORCID: 0000-0002-2341-6290
Başvuru Tarihi (Received): 27.09.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 20.01.2022

Giriş

Fransız Devrimi'nden etkilenmeyen tek devlet Rusya'ydı. 1841 yılında boğazlar meselesinin Rusya'nın istediği şekilde sonuçlanmasıyla İngiliz-Rus ilişkileri 1848 yılına kadar olumlu seyir izledi. İki devlet arasında gelişen sıcak politika sonrası "Şark Meselesi" konusunun da çözülebileceği düşüncesi oluştu. Rusların çıkan isyanlarda Macar ve Lehlere insafsız davranması ve Osmanlı'nın sığınan asileri koruması sonucunda İngiltere, donanmasını Çanakkale önlerine getirdi. Uluslararası problem haline gelen sığınmacıların durumu nedeniyle İngilizlerle Ruslar 1853 yılında bölge problemleri adına bir görüşme gerçekleştirdi. Rusların Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda ısrarına rağmen İngilizler açık bir dille Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savundu (Karal, 2011:219-245). Ayrıca Çar I. Nicola kendisini Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların hamisi ve Grek kilisesinin başı saymaktaydı. Kudüs ve çevresinde kutsal yerlerin yönetimi konusunda Katolik-Ortodoks mücadelesi bulunmaktaydı. Bununla birlikte Rusya'nın kutsal mekanlar ile Ortodoksların himayesinin kendilerine verilmesi gibi isteklerini Osmanlı Devleti, geri çevirdi (GoldFrank, 2002:827). Rusya, Fransa, İngiltere ve Osmanlı bu problemlerin çözümlenmesi için görüşme gerçekleştirdilerse de olumlu sonuç çıkmadı. Osmanlı Devleti savaş hazırlıklarına başladı. 1853 yılında Türkler 60.000 kişilik bir orduyu Varna'dan Tuna'ya ve Balkanların stratejik noktalarına yerleştirdi. Ruslar Eflak ve Boğdan'ı işgal etti ve bunun bir neticesi olarak Viyana Kongresi toplandı. Bâb-ı Âli kongre sonucunda alınan kararları kabul etmedi. Nitekim Ömer Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri savaşın başında önemli zaferler kazansa da Rusların baskısı devam etti. 30 Kasım 1853 tarihinde Rusların Sinop önlerinde Türk donanmasını imha etmesi paniğe neden oldu. Bu durum sonrası İngilizler ve Fransızlar, Ruslara savaş açtı. Rusların kendi yanlarında savaşa katılacağını düşündüğü Yunanistan'ın tarafsız kalması sonrası savaşın durumu belirsizleşti. Fakat 1854 yılında Fransızlar General Arnoud komutasında bulunan 100.000 kişilik orduyu Gelibolu'ya getirdi. Akabinde 89 harp gemisi ve 294 taşıt gemisi ile 30.000 İngiliz, 21.000 Fransız ve 60.000 Türk askeriyle müttefikler Kırım'a çıkarma yaptı. Bu kuvvetlere karşın 51.000 civarında Rus askeri bulunmaktaydı. Kırım Savaşı sonuna doğru müttefikler 140.000 askerle Sivastopol'a saldırdı. Piyemonte hükümeti de Ruslara karşı 15.000 kişilik bir orduyla savaşa girdi. Savaş devam ederken Çar I. Nicola öldü ve yerine Çar II. Aleksandr geçti. Yaşanan olaylar Rusları barış yapmaya zorladı. 30 Mart 1856 tarihinde Osmanlı, Rusya, Fransa, İngiltere, Piyemonte, Avusturya ve Prusya'nın katıldığı Paris barış konferansında Karadeniz ve Tuna'nın durumlarının da ele alındığı bir antlaşma imzalandı (Karal, 2011:219-245).

Bu gelişmelerle birlikte Müttefik kuvvet askerleri soğukla ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek zorundaydı. Çünkü asker ölümlerinin %80'i kötü hava koşulları ve salgın hastalıklardan kaynaklıydı. Nitekim Fransız General Arnoud ve İngiliz Lorda Raglan da bu savaşta bu tür sebeplerden öldü. Kırım Savaşı sırasında sağlık problemleri nedeniyle asker kaybının yaşanması İngilizleri bazı önlemler almaya yöneltti. Müttefik devletleri Osmanlı'ya yardım için geldikleri İstanbul'da barınma ve sağlık hizmetleri adına bazı kışla ve hastanelerin kendilerine verilmesini istedi (Karayaman, 2008:60). Bu kapsamda İngilizlere askerlerin barınmaları için Selimiye Kışlası verildi (Slade, 1943:217). Bununla birlikte savaş devam ederken askerleri tedavi etmek için İstanbul'da bazı hastanelerin yönetimleri de İngilizlere bırakıldı. Ayrıca İngiltere'den İstanbul'a birçok hekim ve hemşire geldi (Karayaman, 2008:65-74).

1. Kırım Savaşında İngilizlerin Yönetiminde olan Askeri Hastanelerdeki Faaliyetleri

İngilizlerin Kırım Savaşı sırasında Üsküdar Merkez, Haydarpaşa, Üsküdar Saray, Üsküdar Selimiye Kışlası, Kuleli, İzmir ve Çanakkale sağlık hizmeti sunduğu hastanelerdi. Bu kurumların çoğu hastane olarak yapılan binalar değildi. Örneğin Kuleli Türk Süvari Birliği Kışlası hastaneye dönüştürüldü. Tarabya'da "Sultan Köşkü", Beyoğlu'ndaki bir bina, Kavak Kasrı hastaneye dönüştürülen bazı yapılardı. Bu hastaneler içinde en etkili hizmet veren "Kışla Hastanesi" oldu.

İlk başlarda sağlıksız koşullarda sunulan hizmetin kalitesi artırılarak 3.200 yatak kapasitesine çıkarıldı. Askerlerin çoğu bulaşıcı hastalıktan etkilendikleri için tedavilerinde oldukça titiz bir çalışma yürütüldü (Şehsuvaroğlu, 1956:22). Kırım'a gitmek için gönderilen Sıhhi Komisyon üyeleri Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson Kışla Hastanesi'ni ilgilendiren bir raporu Tuğgeneral Lord William Paulet'e 10 Mart 1855 tarihinde gönderdi. Adı geçen raporda şu hususlar ön plan çıkıyordu: Hastane binasının dış duvarlardan uzak olması nedeniyle ara bölgede biriken su-madde karışımı kötü kokulara sebep olmaktadır, arızalı havalandırma-zeminlerin uygunluğunu kaybetmesi-puf koltuklar ve ahşap eşyalar çok kirli olması nedeniyle hijyenik değildir, binanın pençelerinin tek bir tarafta yer alması da hava sirkülasyonunu olumsuz etkilemektedir ve son olarak bina duvarları çok kirlidir. "Üsküdar Merkez Hastanesi" diğer hastanelere göre en temiz durumda olan kurumdu. Hastane meydanının nemli ve düzensiz yapısı hasta sağlığını etkileyebilecek durumdaydı. Ayrıca mutfak olarak kullanılan oda zemini suyla kaplıydı. "Üsküdar Haydarpaşa Hastanesi" amaçlarına uygun olmayan servislerden oluşmaktaydı. Havalandırma problemi en büyük sıkıntı olarak gözükmekteydi. Hasta sayısının fazlalığı ve tuvaletlerin konumu nedeniyle binayı kötü koku kaplıyordu. "Üsküdar Dolmabahçe Hastanesi" bulunduğu konum itibarıyla oyuk bir arazinin üzerine yapılmıştı. Oldukça elverişsiz hâlde olan bina sağlık koşulları açısından çok iyi değildi ("Tuğgeneral Lord W. Paulet'e Gönderilen Rapor", 1856: 22-25).

İstanbul'daki hastanelere uygun sağlık hizmetleri sunması için bazı iyileştirmelerin yapılması gerekmekteydi. Bu kapsamda İngiliz Sıhhi Komisyonu birtakım denetimler gerçekleştirdi. Havalandırma, tuvaletlerin koğuş koridorlarından uzak bir yere taşınması, badana yapılması, hasta dışkılarının hastane duvarlarından temizlenmesi, kanalizasyonun uzatılarak uygun hijyen ortamı sağlanması, kanalizasyon sonuna koku önleyici tanklar yerleştirilmesi, zemini suyla kaplı hastane yol ve bahçelerinin çakılla kaplanması, havalandırma için koridorlardaki üst pencerelerinin bakımının yapılarak havalandırma sistemine dahil edilmesi, Haydarpaşa hastanesinin alçakta yer alan bataklık kısmının kurutulması, seyyar tuvaletlerin kurulması, drenajların temizlenmesi ve birikinti suların ortadan kaldırılması, su tanklarının filtrelenmesi, askerler için açılan mezarlara birden fazla ceset yerleştirilmemesi, mezarlar arasına 12 inç mesafe bırakılması, cesetler için kireç yerine turba kömürü kullanılması, cenaze defin işlerinde serin zamanların (akşam ve sabah) tercih edilmesi ve mezarlar üzerine çim ekilmesi denetimlerde önerilen çalışmalardı ("Üsküdar Kışla Hastanesi'nde Temizlik İşlemlerine İlişkin Önerilen Talimatlar, EK-2", 1856: 1-5). Bu kapsamda hastanelerde sıkıntı oluşturabilecek durumlarda görevli müfettişlerin uygulaması gereken talimatname bulunuyordu. Belirtilen talimatnameye göre; binayı çevreleyen alan her sabah beşte süpürtülecek, hastanenin bulunduğu yerleşim biriminin yakın sokakları temizletilecek, çöpler doğrudan sepetlere konulacak, depolanarak el arabaları ile hastaneden uzaklaştırılacak, hayvan dışkıları gibi tüm atıklar binalardan uzaklaştırılacak, ölü hayvanlar hemen gömülecek, binayı saran kötü kokular kömür ile bastırılıp giderilecek ve bir yıkama cihazı kanalizasyona monte edilip temizlik ön plana alınacaktı ("Sıkıntılı Durumlar İçin Atanan Müfettişe Talimatlar, EK-3", 1856: 5-6).

Ayrıca sıhhi komisyonun Tuğgeneral Lord Paulet'e gönderdiği raporda kışla binasının sağlık hizmetleri için uygun olmadığı belirtilip önemli miktarda ateş ve ishalin baş gösterdiği bilgisi de verilmişti. Raporun devamında ise İngiliz Sağlık personelinin de salgından etkilenme durumu dolayısıyla muzdarip olduğu aktarılmıştı. Rapor da salgının nedenlerine değinilerek; erlerin tuvaletlerde veya tuvalete yakın yerlerde duş almasının salgının en önemli sebebi olduğu ifade edilmişti. Bu bağlamda yeni tuvalet ile banyoların kurulması ve Türk süvari birliği ahırlarının binadan uzaklaştırılması gerekmekteydi. Raporlara yansıyan olumsuzlukların hızla giderildiği görülmektedir. Nitekim 16 Mart 1855 tarihinde yaygın ateş ve ishal durumunun devam etmesine karşın yoğun temizlik faaliyetleri sonucunda hastanenin düzene girdiği rapor edilmişti ("Bay Rawlinson'a Gönderilen Telgraf", 1856:8).

Bulaşıcı hastalıklar ve Rusya'nın soğuk iklimi müttefik ordusuna önemli zorluklar yaşatıyordu. Sağlık problemleri sonucunda asker kaybı yaşanması yeni hastaneler ihtiyacını doğurdu. Bu kapsamda 1855 yılında İzmir ve Çanakkale'de de hastaneler kuruldu. İzmir İngiliz Hastanesi, Konak meydanında 70-80 hasta kapasiteli bina 26 Kasım 1855 tarihinde kapatılarak İsviçreli askerlere tahsis edildi (Nicol, 1855:44-45). Boğazların güvenliği açısından önemi nedeniyle Çanakkale Nara Burnu'nda da 3 bin kişilik bir hastane kuruldu. Ayrıca burada Fransızlara ait 420 kişilik-ve Türklere ait bir karantina hastanesi de bulunmaktaydı (Karayaman, 2008:61).

İzmir'deki hastanede bulunan askerler arasında da tifo ve sarıhumma gibi salgınlar baş göstermişti. Hastanede çalışan Dr. Meyer, sıtmalı hastalıkların nedeninin binanın elverişsiz yapısından olduğunu dile getirmişti. Bununla birlikte diğer hastanelerde görülen tüm problemler burada da yaşanıyordu. Nitekim hastanenin durumu hakkında detaylı bir rapor hazırlanmıştı ("Tuğgeneral Lord William Paulet'e Gönderilen Rapor", 1856:14-18). Ancak bütün uğraşlara rağmen bu hastanede diğer hastanelerdeki gibi bir başarı elde edilemedi. Öte yandan Çanakkale'deki hastanede yayılan "ateş" Avrupa yakasında yer alan Gelibolu'ya da sıçramış ve alınan önlemler sayesinde salgın kontrol altına alınmıştı. Nitekim Gelibolu'daki hastaneye gelen 993 hastanın 371'i tedavi edilmişti. Buna rağmen 127 hasta hayatını kaybetmişti ("Dr. A. Smith'e Gönderilen Telgraf", 1856:41).

25 Nisan 1855 tarihine gelindiğinde alınan önlemler sonuç vermeye başladı. Savaştan ziyade salgın ve Rusya'nın olumsuz hava koşullarından ölenlerin sayısı azalmaya başladı. Tuğgeneral Lord William Paulet'in Lord Panmure'ye 1854 Ocak ayında gönderdiği raporda ölüm sayısı 1.480 iken Şubat ayında bu sayı 1.254'e ve 1855 Mart'ında da 424'e düştü. Nisan ayında ise haftada yaklaşık 9 kişiye düşürüldüğü belirtilmişti ("Lord Panmure'ye Gönderilen Rapor", 1856:22-25). Hava sıcaklıklarının yükselmesi de bu durumları değiştirebiliyordu.

Genel olarak bakıldığında 10 Ocak 1854 ile 30 Nisan 1855 tarihleri arasında 56.057 hasta veya yaralı bu hastanelerden sağlık hizmeti aldı. Karın veya bağırsak şikâyeti olan 23.587 olan hastadan 4.556'sı ölmüştür. 2.023 hasta ise donarak hayatını kaybetmiştir. Savaşta yaralanan ve kırığı olup hastaneye gelen 4.158 kişiden 644'ü, İskorbüt teşhisiyle gelen 28.939 askerin ise 2.096'ü ölmüştür. Öte yandan yüksek ateş nedeniyle hastaneye gelen 10.970 asker hayatını kaybetmiştir (Pincoff, 1857:189-190). İlk zamanlar dizanteri şikâyeti olan hastaların sayısı yüksekken alınan önlemler sayesinde hasta sayısı düşürülmüştür. Ayrıca hastalıkların bulaşıcılığının farklı bir nedeni de askerlerin hastalıklara karşı dikkatsiz tavırları olduğu raporlara yansımıştı.

Kırım Savaşı devam ederken hastalar cephelerden özellikle İstanbul hastanelerine taşınmıştı. Savaşta tedaviye ihtiyaç duyan askerlerin sayısı artması sonrasında sağlık hizmetlerine destek için 4 Kasım 1854 tarihinde 40 kişilik İngiliz hemşire grubu ülkeye gelmiş ve bu hemşireler Üsküdar Merkez Hastanesi'nde bir tesis kurulmuştu. Hemşire tesisinin yönetiminde Bayan Florence Nightingale bulunuyordu ("Lord Panmure'ye Gönderilen Rapor", 1856:22-23). Nightingale hastanelerin temizlik ve hijyenine önem vererek kolera ve dizanteriden kaynaklı ölümlerin azalmasını sağlamış ve Kırım Savaşı sonrası İngiltere'de milli kahraman hâline dönüşmüştü (Baumgart, 1999:143-144).

İngiliz sağlık hizmetleri açısından önemli engellerden birisi de hastalanan askerlerin "kocakarı" olarak adlandırılan veya özel imal edilmiş ilaçları bilinçsizce kullanmasıydı. Avrupalı doktorların 40 yılı aşkın sürede yapmış olduğu çalışmalar sonucunda üretilen ilaçların yerine askerler tarafından kullanılan diğer teknik ve solüsyonlar bulaşıcı hastalıkları tetikliyordu. Bununla birlikte İngiliz doktorların barış sürecinde pratikten uzak olmaları da ilk zamanlar hızlı önlem alınmasını geciktirmiş ve bu iki durum normalden fazla ölüme de sebep olmuştu ("Dr. A. Smith'e Gönderilen Bildiri", 1856: 28-29).

Savaş sırasında hastane binalarının sağlık hizmetlerine uygun olmayan yapısı nedeniyle bina koridorları da önemli yatak kapasitesine sahip alanlar olarak kullanılmıştı. Bunun dışında binalarda yer alan tiyatro, üst yöneticilerin köşkleri, harem odaları, bazı vatandaşlara ait köşkler-evler, Türk Süvari Birliği'ne ait kışla bahçesine inşa edilen ahşap barakalar da hastane olarak hizmet verdi. İngiliz Meclis Müfettişi R. Lawson, hastane binalarıyla ilgili tuttuğu tahmini yatak kapasitesini şu şekilde vermişti: ("Dr. A. Smith'e Gönderilen Raporlar", 1856:37-40)

Tablo-1: *Üsküdar Hastaneleri Yatak Kapasiteleri*

Üsküdar Merkez Hastanesi Bölümleri	Yatak Sayısı	Zorunlu Kapasite	Toplam
Alt kat A-B koridorlar	440	62	502
Üst kat A-B koridorlar	465	67	532
Toplam	*905*	*129*	*1034*
Haydarpaşa Merkez Hastanesi Bölümleri	**Yatak Sayısı**	**Zorunlu Kapasite**	**Toplam**
Tiyatro	210	32	242
Üst yöneticilerin köşkleri	25	4	29
Harem	126	20	146
Bazı vatandaşlara ait köşkler	26	5	31
Bazı vatandaşlara ait evler	13	2	15
Toplam	*400*	*63*	*463*
Üsküdar Kışla Hastanesi Bölümleri	**Yatak Sayısı**	**Zorunlu Kapasite**	**Toplam**
Birinci Baraka	389	60	449
İkinci Baraka	514	60	574
Üçüncü Baraka	558	60	618
Dördüncü Baraka	462	60	522
Toplam	*1923*	*240*	*2163*

Asker hastaların tüm hastanelerde genel olarak teşhis edilen rahatsızlıkları şunlardı: "*Ateş, dizanteri, ishal, iskorbüt, silah yarası ve gelation*". Dokümanın İngilizce orijinalinde geçen "gelation" kelimesi ile "donma" veya "üşüme" hallerinin ifade edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ancak çalışmanın geri kalan kısmında "gelation" kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir. Bu hastanelerde ölüm oranı %13,88'di. Mart 1855'te öne çıkan hastanelerde hasta durumları da şu şekildeydi:

Tablo-2: *Teşhis Konulan Hasta Sayıları*

Teşhis	Smyrna (İzmir)		Üsküdar		Kuleli	
	Hasta Sayısı	**Ölüm**	**Hasta Sayısı**	**Ölüm**	**Hasta Sayısı**	**Ölüm**
Ateş	209	28	1.607	129	351	35
Dizanteri	179	62	1.447	160	388	66
İskorbüt	127	12	165	12	96	1
Gelation	150	18	313	45	144	20

Kırım Savaşı'nda İngiliz sağlık komisyonu, önemli faaliyetlerde bulunmuş özellikle savaşta yaralanan veya hastalanan askerleri Osmanlı'nın önemli kentlerinde tedavi etmeyi başarmıştı. Ayrıca İngilizler sağlık hizmetlerinde sistemsel yenilikler ortaya koyarak hastanelerdeki değişim ve dönüşümü sağlamıştı ("Dr. A. Smith'e Gönderilen Raporlar", 1856:37-40).

2. Kırım Savaşı'nda İngilizlerin Yönetimde Faaliyet Gösteren Hastane Gemileri

İngiliz sağlık hizmetleri sadece kara hastaneleriyle sınırlı değildi. "Türk muharebe hattı gemisi" ve "Bombay" adlı hastane gemisi de orduya önemli sağlık desteği sağlıyordu. İlk zamanlar cephelere asker nakli için düşünülen bu gemiler İstanbul, Çanakkale ve İzmir'e hasta ve yaralıların taşınması görevlerinde de yer aldı. Nitekim Kırım Harbi sırasında cephelerden gemilere alınan askerler bulaşıcı hastalık ve soğuk nedeniyle kamaralara hasta olarak kabul edilmişti. Bunun yanı sıra savaş esnasında "Türk muharebe hattı gemisi" ile "Bombay" adlı hastane gemisi faydalı malzemeler taşıdıklarından depo veya kargo gemisi olarak da kullanılmıştı. Ancak her iki gemi de hastane gemisi olarak inşa edilmediği için bir takım yapısal uyumsuzluklar söz konusu olmuştu ("Amiral Hon. F.W. Grey'in Gönderdiği Telgraf", 1856:10-11).

Türk muharebe hattı gemisi ile Bombay adlı hastane gemisinde hasta askerlerin gemilere alınmasından sonra tifo türü ateş salgını başladı. Türk muharebe hattı gemisinde bir ölçüye kadar bu salgın baş gösterse de Bombay adlı hastane gemisinde uzun süreli ve yüksek rakamlarda bu problem devam etti. Bombay'da salgın önce emir erlerine sonra mürettebata ve en son iyileşen hastalara bulaştı. Hasta ve nakil olan asker sayısının azaltılması sonucunda salgına yakalananların sayısı büyük oranda düşüşe geçti. Rapordan anlaşıldığı üzere Bombay'da yaşanan bu sıkıntı erlerin uyuduğu ön ambar kapısındaki zehirli miasmata ve sintine suyundan kaynaklanmıştı. Alçak tavanlı ve birkaç hastanın birlikte yattığı küçük odalardan yayılan bu salgın orlop güvertesindeki havalandırmanın yeterli olmamasından dolayı diğer kişilere de bulaşmıştı. Yayılmanın en önemli sebepleri; gemi bölümlerinin kireçle yıkanmaması ve limitinin üstünde hasta ve yaralı alınmasıydı. Bu nedenle raporda gemilerin savaş gemisi mi nakil gemisi mi yoksa hastane gemisi olduğunun belirlenmesi ve amaçlarına uygun şekilde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmişti. İngiliz Sıhhiye Komisyonu da gemilerde hemen bir çalışma başlatıp gerekli önlemleri alarak sağlık hizmetlerini düzene sokmaya çalıştı. Bu amaçla 17 Mart 1855 tarihinde hastane gemilerinde hasta kabul sayısının Türk muharebe hattı gemisi ana güvertede 80-85 arası/alt güvertede 90-95 arası; Bombay'da ana güvertede 50-55 arası/alt güvertede 80-85 arası olması gerektiği ve ("Amiral Hon. F.W. Grey'e Gönderilen Rapor", 1856:8-10) salgın nedeniyle iki gemi arasında mürettebat değişiminin gerçekleştirilmemesi gerektiği belirtildi.

Raporda ayrıca badana çalışması yapılması, gemilerin limanlara yanaşması ve ambarların kullanımı esnasında çok dikkat edilmesi gerekliliği de özellikle vurgulandı.

Bu iki hastane gemisi dışında savaş devam ederken tıbbî ve diğer türlü ihtiyaçların cepheye ve İngiliz-Fransız hastanelerine ulaşması için birçok gemi hizmet vermişti. Bu gemilerin isimleri şu şekildeydi: Golden Fleece, Sdyney, Gonzela, Arabin, Australian, Adelaide, Indiana, Chapman, Julia, Cornwall, Tynemouth, Canterbury, Severn, Brandon. Adı geçen gemiler hastanelere brandy, port wine, şeker, patates, çay, et gibi yiyecek ve içeceklerle birlikte tıbbi malzeme taşıyordu. Nitekim 1855 Mart ayında 5.540 ton ihtiyaç malzemesi bu gemiler tarafından taşımıştı. Ordu levazım görevlisi olan M. Wreford da tüm hastane ve cephelerdeki ihtiyaçları titizlikle tutup hastanelerin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştı ("M. Wreford'un Hastane İhtiyaç Tutanakları", 1856:29-53).

Kırım Savaşı'nda görev yapan "Türk muharebe hattı gemisi" ve "Bombay" adlı hastane gemileri savaşın önemli parçalarından birisi oldu. Barış dönemlerinde görevden uzak kalan personel ile gemiler bu savaşla birlikte taşıma, hasta tedavisi ve salgınlarda liman-gemi güvenliği konusunda önemli tecrübeler ortaya koyarak savaşın kazanılmasında önemli hizmetlerde bulundu.

3. Sonuç

1853 yılında Sinop açıklarında Rus donanmasının Osmanlı gemilerini imha etmesi sonrası iki devlet arasında Kırım'da yoğun bir mücadele yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yardımına İngiltere, Fransa, Avusturya ve Piyemonte gelmiştir. Ruslara karşı 1854-1855 yıllarında sürdürülen savaşı müttefik devletleri kazanmıştır.

Kırım Savaşı esnasında İngiltere sadece askerî destek sağlamamış ayrıca sağlık hizmetleri de sunmuştur. Savaşın başlaması ve hızlı gelişmesi neticesinde önce insan kaynağı eksikliklerini tamamlamışlardır. Bu konuda doktor, hemşire ve hizmetli gibi personel görevlendirmelerini yaptıktan sonra hastaneleri düzenlemişlerdir. Ayrıca hastane binası olmayan yapıları yenileyip hızlıca değiştirdikten sonra hizmete sokmuşlardır. Hasta ve yaralı sayısının artmasıyla İstanbul'dan sonra Çanakkale ve İzmir'de de yeni hastaneleri faaliyete geçirmişlerdir. Düzenli denetimlerle hızlı ve kaliteli sağlık hizmeti yürütmüşlerdir. Savaşın kazanılmasında etkin rol oynayan İngiliz sağlık hizmetleri sadece kara hastaneleri ile değil hastane gemileriyle de her türlü sağlık hizmetini sunmaya çalışmıştır. 56.057 asker bu hastanelerde tedavi görmüştür. Savaşın başlarında salgınlardan dolayı fazla sayıda ölüm gerçekleşmişken bu sayı sağlanan hizmet sayesinde düşürülmüştür. Yüksek ateş, dizenteri, ishal, iskorbüt, gelation, tifo gibi salgınları önlemeyi başaran İngiliz sağlık çalışanları böylelikle savaşın kazanılmasında geri hizmetlerde önemli başarılar kazanmıştır. Özellikle hizmete sokulan hastane gemilerinin yoğun seferleriyle donma ve bulaşıcı hastalıklara ani müdahalelerle başarının kazanılmasında aktif rol almışlardır. Son olarak ülkeye gelen hemşire Florence Nightingale sunduğu hizmetlerle hem Türkiye'de hem de İngiltere'de sembol kişilerden biri hâline gelmiştir.

Teşekkür

Yazarlar İngilizce dokümanların çeviri, inceleme ve anlaşılması konularında sağladıkları desteklerden dolayı Yasemin Mutlu Güler ve Gülşen Yücel'e teşekkür ederler.

Yazarlık Katkıları: Fuat İnce, Oğuz Kalafat

Kaynakça

Amiral Hon. F.W. Grey'in 18 Mart 1855 tarihinde Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson'a Gönderdiği Telgraf. (1856). Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna içinde (ss.10-11). Londra. English War Department.

Baumgart, W. (1999). *Crimean War (1853-1856).*

Dr. A. Cumming'in 5 Nisan 1855 tarihinde Dr. A. Smith'e Gönderdiği Raporlar. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna* içinde (ss. 37-40). Londra. English War Department.

Dr. A. Cumming'in 7 Nisan 1855 tarihinde Dr. A. Smith'e Gönderdiği Telgraf. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna* içinde (ss. 41). Londra. English War Department.

Dr. Bryce'ın 26 Şubat 1855 tarihinde Dr. A. Smith'e Gönderdiği Bildiri. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna* içinde (ss. 28-29). Londra. English War Department.

Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson'un 17 Mart 1855 tarihinde Amiral Hon. F.W. Grey'e Gönderdiği Rapor. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos and Smyrna* içinde (ss. 8-10). Londra. English War Department.

Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson'un Tuğgeneral Lord William Paulet'e Gönderdiği Rapor, EK-2: Üsküdar Kışla Hastanesi'nde Temizlik İşlemlerine İlişkin Önerilen Talimatlar. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (ss. 53-55). Londra. English War Department.

Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson'un Tuğgeneral Lord William Paulet'e Gönderdiği Rapor,10 Mart 1855, EK-3: Sıkıntılı Durumlar İçin Atanan Müfettişe Talimatlar. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (ss.5-6). Londra. English War Department.

Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson'un Tuğgeneral Lord William Paulet'e Gönderdiği Rapor.(1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (ss. 28-31). Londra. English War Department.

Dr. Sutherland'ın 2 Nisan 1855 tarihinde İzmir İngiliz Hastanesi için Tuğgeneral Lord William Paulet'e Gönderdiği Rapor. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (ss14-18). Londra. English War Department.

GoldFrank, D. M. (2002). Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı Çıkış Nedenleri: Kaynaklar ve Stratejiler. Çufalı, M. (Çev.). Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Ed.). *Türkler* içinde (s. 827). Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.

Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı Tarihi:Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri, C. V*. Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Karayaman, M. (2008). Kırım Harbinde Sağlık Hizmetleri (1853-1855). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 55-79.

Nicol, M. (2010). *Ismeer or Smyrna and Its British Hospital 1855*. London. Kessinger Publishing.

Ordu Levazım Görevlisi M. Wreford'un Hastane İhtiyaç Tutanakları. (1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (ss. 29-53). Londra. English War Department.

Pincoff, P. (2018). *Experiences of A Civilion in Erastern Military Hospital With Observation on the English, French and Other Medical Departmans and The Organization of Military Medical, Scholls and Hospitals*. Edinburgh. Palala Press.

Slade, S. A. (1943). *Türkiye ve Kırım*. İstanbul. Askerî Matbaa.

Şehsuvaroğlu, B. (1956). Kırım Harbi'nde İstanbul Hastaneleri. Hayat Tarih Mecmuası, 10(22). s.43.

Tuğgeneral Lord William Paulet'in 16 Mart 1855 tarihinde Dr. Sutherland, Dr. Gavin ve Bay Rawlinson'a Gönderdiği Telgraf.(1856). *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (s. 8). Londra. English War Department.

Tuğgeneral Lord William Paulet'in 25 Mart 1855 tarihinde Lord Panmure'ye Gönderdiği Rapor. *Offical Reports of the Hospitals at Scutari, Kululeli, Abydos an Smyrna* içinde (ss.22-25). English War Department.